Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Средняя общеобразовательная школа с. Аянгаты Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва».

«Согласована»
Заместителем директора по УВР
_____Ооржак Е.С.
«26» 08 2023г

«Утверждена»
Директором МБОУ СОШ
с. Аянгаты
_____Шокар О.Б.
Приказ № 48
От «26» 08 2023г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по родному (тувинскому) языку
(наименование учебного предмета, курса, дисциплины)
10
(класс)

Уровень образования: среднее общее образование
Количество часов год: 34, в неделю: 1
Уровень: Базовый
Учитель: Монгуш Долаана Андреевна
Программа составлена на основе _Федерального закона от 29.12.2012г № 273 ФЗ «Об образовании в РФ», требований к результатам освоения федеральной образовательной программы основного общего образования ОФКС-тин негелделеринге дуушгур оргумак ниити өөредилге черлеринге 5-11 класстарынга тыва дылдын чижек программалары.
Учебник: А.К. Ойдан-оол, Б.К.Ондар, К.Б.Доржу, Е.М.Куулар «Тыва дыл. 10-11 класс». Кызыл, 2007

2023-2024
(учебный год)

Эртемни өөренирингe планнаттынган туңнелдер:

Личностуг:

-Төрээн дылывыс харылзажырынын база мээ -медереливистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;

- Төрээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;

- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири;

- Төрээн дылын улаштыр ооренирингe сонуургалын оттурары;

- Аас болгаш бижимел чугаага дылдыё уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

- Төрээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарынга оореникчинин бот киржилгези;

- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландырары.

Метапредметтиг:

А) Регулятивтиг:

- өөренип турар эртеминин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандырар.
-өөренген темазынга алган билиглерин туннеп болгаш унелеп билирин боттандырары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири.

Б) Билдилиг:

- өөредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
-бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерге даянып билири;
-дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
-белен таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;
-алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болуктеп, туннеп билири;
- состе орфограммаларны янзы-буру аргалар-биле хынап билири;
- номчаан созуглелдеринин кол утказын ылгап ундурери;
- бодунун чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыннакчыга дамчыдып билири;
- библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медерелдии-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири.

Коммуникативтиг:

- аас болгаш бижимел чугааны, диалог болгаш монологту ылгаар;
- бодунуң чугаазын чогаадыглар бижип сайзырадыр (тоожуушкун, угаап боданыышкын);
- аас-биле диалогту тургузар: айтырыг-харыы тургузары, бир кижини (улусту) чугааже хаара тудар, кандыг-бир темага бодалын солчур;

- монологту тургузар: тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын;

- аңгы-аңгы байдалдарда (албан ёзулуг азы хостуг: эш-өөрү, чоок улузу-биле) харылзажылга үезинде чугаа нормаларын сагыыр;

Предметтиг:

- «фонетика» болгаш «орфоэпия» деп терминнерни тодарадыр;

- үннүң утка ылгаар шынарларын тайылбырлаар;

- тускай демдектериниң дузазы-биле үннериниң адаарының болгаш бижииринин онзагайларын тайылбырлаар, сөстүн транскрипциязын бижиир болгаш фонетиктиг сайгарылгазын кылыр;

- ажык үннериниң бөлүктээшкинин тайылбырлаар: кыска, узун, өк-биле адаар; артыы одуругнуң кадыг, мурнуу одуругнуң чымчак; эрин-биле адаар, эрин-биле адавас;

- ажык эвес үннериниң бөлүктээшкинин тайылбырлаар: ыыткыр, дүлей; күштүг, кошкак, эң кошкак (аяар) үннерни

- аяннажылгага чагыртпайн баар

таварылгаларны тайылбырлаар;

сөстүң үн, үжүүн тодарадып сайгарар;

- ажык үннериниң аяннажылгазын тайылбырлаар, чижектерге көргүзер;

- бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазында шын адалганың нормаларын сагып азы сагывайн турарын эскерип тайылбырлаар;

Графика

- алфавиттиң ужур-дузазын чугаалаар;

- тыва бижиктиң төөгүзүн тайылбырлаар;

- латинчиткен тыва алфавит биле кирилл алфавидинге үндезилээн алфавиттиң ылгалын чугаалаар; - ниитилел амыдыралынга бижиктиң ужур-дузазын тайылбырлаар;

Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы

- морфемика (сөстүң уткалыг кезектери) болгаш сөс чогаадылгазының дыл эртемининиң бир кезээ болурун тодарадыр;

- сөстүң тургузуун тодарадыр, морфемаларны тывар: сөстүң дазылы, кожумактар, дөс (укталган, укталбаан); - кожумактар хевирлерин (өскертилге, чогаадылга, хевир) ылгаар;

- сөстүң морфемниг сайгарылгазын кылыр;

- сөстүң дазылында дүлей ажык эвес үннүң ыыткыр ажык эвес үн-биле солчу бээрин херек кырында ажыглаар; - сөс чогаадылгазының кол аргаларын тодарадыр;

- аттыг чугаа кезектерин, кылыг сөзүн, наречиени чогаадылга кожумактарының дузазы-биле тургузар;

- өскертилге кожумактарын (чүве адының падеж, сан, хамаарылга, кылыг сөзүнүң сан, арын, үе) тодарадыр;

- хевир өскертир кожумактарны (чүве адының бичеледир, чассыдар хевири, демдек адының чадалары, кылыг сөзүнүң болбас болгаш немелде утка илередир хевирлериниң) тодарадыр болгаш ылгаар:

-*лыг, -зыг, -кыр, -кы* деп кожумактарның болгаш ооң фонетиктиг вариантыларының демдек ады тургузарынга ажыглаарын тайылбырлаар;

- сөстүң дөзүн шыяр;

- сөстүң дөзүн тодарадыр: укталган, укталбаан;

Лексикология болгаш фразеология

- лексикологияның кол билиглерин тодарадыр;
- кижиниң бодалдарын, сагыш-сеткилин илередиринге сөстүң ужур-дузазын билир;
- чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстерни, сөстүң дорт болгаш доора уткаларын ылгаар болгаш сөзүглелден тывар;
- синонимнер, антонимнер, омонимнер болгаш оларның янзыларын сөзүглелден тывар, бердинген сөстерни синонимнер, антонимнер, омонимнерин тывар, оларны чугаага ажыглаар;
- кол демдектериниң аайы-биле быжыг сөс каттыжыышкынын таныыр, сөзүглелден тывар, синонимниг одуруг тургузарынга ажыглаар, утказын тайылбырлаар;
- чугаадан табу сөстерни чайладыр, оларны эвфемизмнер-биле солуур;

Морфология. Чүве ады. Демдек ады

- морфологияның кол билиглерин тодарадыр;
- грамматиктиг утказының болгаш морфологтуг демдектериниң аайы-биле тускай чугаа кезектерин таныыр (чүве ады, демдек ады, сан ады, кылыг сөзү);
- дузалал чугаа кезектерин таныыр;
- чүве адының грамматиктиг утказының болгаш морфологтуг демдектериниң (сан, падеж, хамаарылга хевири) аайы-биле; демдек адының утказының болгаш морфологтуг демдектериниң (шынарның демдек адының чадалары) аайы-биле тодардыр; тодаргай болгаш туугай чүве аттарын, хуу болгаш ниити чүве аттарын тодардыр;
- чүве адының бичеледир, чассыдар хевирлерин тургузар;
- чүве адын саннарга, падежтерге, арыннарга өскертир;
- чүве адының синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр;
- чүве адының кылыг сөзү-биле холбаалыын тайылбырлаар;
- домакка чүве адының доора падежтериниң кожумактарын шын ажыглаар;
- адаарының падежинде чүве адын адалга кылдыр ажыглаар, домакка кол сөс болурун билир;
- тургузуунуң аайы-биле бөдүүн, нарын (дефистеп, тудуштур, аңгы кылдыр бижиир) чүве аттарын ылгаар;
- чүве адындан демдек адын тургузар;
- укталган, укталбаан демдек аттарын; шынарның, хамаарылганың демдек аттарын тодарадыр болгаш чугаага ажыглаар;
- шынарның демдек адының чадаларын (өйүнде, кошкадыр, күштелдирер), оларның уткаларын тодарадыр;
- *-лыг, -зыг, -кыр, -кы* деп кожумактар болгаш оларның фонетиктиг вариантылары-биле демдек аттарын тургузар;
- сан адын морфологтуг демдектериниң аайы-биле тодарадыр;
- тургузуунуң аайы-биле бөдүүн, нарын, каттышкан сан аттарын; утказының аайы-биле түң болгаш дугаар сан аттарын; чыырының, үүрмектээриниң, аңгылаарының, чоокшуладырының сан аттарын ылгаар, шын адаар болгаш бижиир;

10-гу класстың тыва дыл кичээлинин календарь-тематиктиг планы

№	Теманың ады	Шагы	Ай, хүнү	
			план	факт
1	Киирилде кичээл. Тыва дыл – түрк дылдарның бирээзи, ооң өске түрк дылдар-биле төрел демдектери.	1	07.09.	
2	Тыва дылдын ниитилел хулээлгелери.	**1**	14.09.	
3	Орхон-Енисей бижии. Түрк дылдарның бурунгу хевирлериниң бирээзи – бурунгу түрк орхон-енисей бижиктериниң дылы. Руниктиг бижиктиг тураскаалдарның шыгжаттынганы.	1	21.09.	
4	Амгы тыва дылдың ажыглаттынып турар хевирлериниң дугайында билиг. Литературлуг дыл, ооң нормалары. Дылдың ажыглаттынарының бир хевири – диалект. Тыва дылдыңдиалектилери, оларның бөлүктээшкини.	1	28.09.	
5	Лексика. Состун лексиктиг болгаш грамматиктиг утказы.	1	05.10.	
6	Состун дорт,доора болгаш кожурген утказы.	1	12.10.	
7	Диктант «Уделге»	1	19.10.	
8	Частырыглар-биле ажыл.	1	26.10.	
9	Чангыс болгаш хой уткалыг состер.	1	09.11.	
10	Сөстерниң уткалыг харылзааларынын аайы-биле бөлүктери: омонимнер,ооң хевирлери.	1	16.11.	
11	Синонимнер, оларнын янзылары. Антонимнер.	1	23.11.	
12	Лексиканы тывылган угунун аайы-биле бөлүктээри. Ниити түрк лексика.	**1**	30.11.	
13	Үлегерлээн лексика. Моол дылдан үлегерлээн сөстер. Орус дылдан болгашорус дылды дамчыштыр үлегерлээн сөстер.	1	07.12.	
14	Лексиканы ажыглалынын аайы-биле бөлүктээри. Ховар ажыглалдын сөстери. Эргижирээн сөстер. Неологизмнер. Кызыгаарлыг ажыглалдын сөстери. Терминнер болгаш мергежил сөстери (профессионализмнер). Жаргонизмнер. Диалектизмнер. Онзагай ажыглалдыг сөстер: табу, эвфемизмнер. Тыва ономастика.	1	14.12.	
15	Фразеология. Тыва лексикография.	1	21.12.	
16	Эдертиг «Тывызыксыг тыва дылым»	1	28.12.	
17	Фонетика, графика, орфоэпия (шын адалга). Ажык болгаш ажык эвес үннерниң бөлүктээшкини. Ажык үннернин аяннажылгазы (сингармонизм).	1	11.01	
18	Ажык эвес үннерниң бөлүктээшкини. Үннерниң каттыжар ниити дүрүмнери. Ажык эвес үннерниң сөс иштингедөмейлежири (ассимиляция).	1	18.01	
19	Үннерниң чидери болгаш оон түңнелдери. Сөс иштинге туружунуң аайы-биле үннерниң өскерли бээри.	1	25.01	
20	Протеза, эпентеза, эпитеза.	**1**	01.02	
21	Кадыг(ъ),чымчак (ь)демдектерни хереглээри.	1	08.02	
22	Слог. Тыва дылда слогтуң хевирлери. Ударение. Орфоэпия. Сөстү шын көжүрериниң дүрүмү.	1	15.02	
23	Хыналда диктант.	1	22.02	

24	Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы. Сөстерниң уткалыг кезектери (морфемалар). Кожумактарның вариантылыг болуру. Дөс дугайында билиг.	1	29.02.	
25	Хевир тургузар кожумактар. Өскертилге кожумактары	1	07.03.	
26	Сөс чогаадылгазы. Морфологтуг арга. Синтаксистиг арга. Хурааңгайлаашкын аргазы.	1	14.03.	
27	Чугаа сайзырадылгазы: Янзы-бүрү материалдарга даянып, «Тыванын тос чүзүн малы» деп темага кыска чогаадыг.	1	21.03.	
28	Грамматика. Морфология. Чугаа кезектери Тыва дылда чугаа кезектериниң дугайында ниити билиг. Чуве ады. Демдек ады.	1	04.04.	
29	Сан ады. Кылыг созу.	1	11.04.	
30	Причастие.Деепричасте.	1	18.04.	
31	Наречие. Ат орну.	1	25.04.	
32	Дузалал чугаа кезектери.	1	02.05.	
33	Чугаа сайзырадылгазы: Наречие, ат орну болгаш дузалал чугаа кезектери, аян сөстерин ажыглавышаан, «Төрээн дылымның ужур-дузазын медереп билгеним» деп темага кыска очерк бижиири.	1	16.05	
34	Туннел кичээл.	1	23.05.	

Тыва дылда хемчег илередир сөстерни шын ажыглаар;

-сан адының нарын сөстер болгаш фразеологизмнер тургузарынга ужур-дузазын тайылбырлаар, сан адының киржилгези-биле нарын сөстер болгаш фразеологизмнерни тургузар;

- чүве ады, демдек ады, сан адының синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадыр;
- аттыг чугаа кезектериниң морфологтуг сайгарылгазын кылыр;

Доозукчунуң өөренип алыр аргалыг кылдыныглары:

- сөс тургузуунга болгаш сөс чогаадылгазынга алган билиглерин херек кырында ажыглаар;
- фонетика болгаш шын адалга талазы-биле чедип алган билиглерин болгаш мергежилдерин чугаага херек кырында ажыглаар;
- морфология талазы-биле чедип алган билиглерин болгаш мергежилдерин шын бижилгеге ажыглаар; - аттыг чугаа кезектериниң синтаксистиг хүлээлгелерин башкының дузазы-биле тодарадыр.